

Ο ΠΙΣΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Πενήντα χρόνια έπειτα από μια επανάσταση που αποτέλεσε έναν από τους μύθους του 20ού αιώνα η κληρονομιά του **Φιντέλ Κάστρο** και των συντρόφων του ακτινοβολεί αμείωτη μέσα από τις φωτογραφίες του Αλμπέρτο Κορντα, ακόμη και τις πιο σπάνιες και προσωπικές που δημοσιεύονται εδώ κατά αποκλειστικότητα. Είναι όμως τόσο λαμπερή στην πραγματικότητα όσο έμοιαζε τον καιρό της απότομης εισόδου του Φιντέλ και των κομπανιέρος του, τέτοιες ημέρες πριν από μισό αιώνα στο διεθνές προσκήνιο;

Από τον Μάρκο Καρασαρίνη.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: **ALBERTO KORDA**

Η στροφή του Κάστρο προς τη Σοβιετική Ένωση και τον κομμουνισμό χρονολογείται από τις αρχές του 1960. Εδώ, σε αναμνηστικές φωτογραφίες με την οικογένεια του Νικίτα Χρουστσόφ στη Σαβίντοβα, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του Φιντέλ στη Σοβιετική Ένωση την άνοιξη του 1963. Ο Χρουστσόφ, λάτρης του κυνηγιού, αποσυρόταν σε αυτόν τον απομακρυσμένο βιότοπο για να επιδίεται ανενόχλητος στο αγαπημένο του χόμπι.

Την Πρωτοχρονιά του 2009 στο Σαντιάγο της Κούβας η γηραιά πολιτική ηγεσία και τα απαραίτητα πλήθη επρόκειτο να συρρεύσουν για να γιορτάσουν τα 50 χρόνια της κουβανικής επανάστασης. Προβλεπόταν ότι ο μόνος που θα λείψει, για λόγους υγείας, από τη συμβολική αναμνηστική φωτογραφία θα είναι εκείνος που εξ αρχής αποτέλεσε τον πρωτεργάτη του κινήματος: ο 82χρονος Φιντέλ Κάστρο έχει παραδώσει τα νιάτα της εξουσίας στον 78χρονο αδελφό του Ραούλ από τον Ιούλιο του 2006, έτος από το οποίο χρονολογείται και η τελευταία του δημόσια εμφάνιση. Όταν το μικρό σκάφος «Γκράνμα» αποβίβασε στις 2 Δεκεμβρίου 1956 κοντά στην πόλη Μανζανίλο 81 υποψήφιους επαναστάτες υπό την ηγεσία του 30χρονου πρώην δικηγόρου Φιντέλ, κανείς τους δεν φανταζόταν πώς θα ήταν το μέλλον πενήντα χρόνια μετά. Η μικρή αυτή ομάδα ωστόσο ήταν προορισμένη να διεξαγάγει ένα υποδειγματικό αντάρτικο, να κερδίσει την υποστήριξη σημαντικού μέρους του πληθυσμού, να αναρχηθεί στην εξουσία και να τη διατηρήσει για μισό αιώνα. Ο θρόλος της κουβανικής επανάστασης ξεκίνησε την ημέρα της φυγής του δικτάτορα Φουλχένσιο Μπατίστα από την Αβάνα, την 1η Ιανουαρίου 1959.

Το κίνημα του Φιντέλ Κάστρο συγκέντρωσε όλα τα απαιτούμενα στοιχεία για να λάβει γρήγορα τις διαστάσεις μύθου σε μια εποχή που αναζητούσε επίμονα τους δικούς της. Εκείνοι που το περιοδικό «Time» χαρα-

»

κτῆριζε στις 12 Ιανουαρίου 1959 ως «θυμωμένους οπλισμένους νέους», ο 28χρονος Ραούλ Κάστρο ή ο 30χρονος Ερνέστο «Τσε» Γκεβάρα διέθεταν τη ρομαντική γοητεία των νικητών κόντρα σε όλα τα προγνωστικά και στην αίσθηση ότι η ιστορία βρισκόταν στο πλευρό τους. «Καταδικάστε με, δεν έχει καμία σημασία», είχε δηλώσει προφητικά ο Φιντέλ στη δίκη του το 1953 έπειτα από μια προηγούμενη αποτυχημένη απόπειρα εξέγερσης, «η ιστορία θα με δικαιώσει». Παρόμοια δικαίωση από την ιστορία αλλά και παρόμοιο θυμό ένωθε πλήθος νέων στη δυτική κοινωνία της δεκαετίας του '60, αναζητώντας διέξοδο από μια σειρά συμβάσεις και περιορισμούς που της είχε κληροδοτήσει η γενιά που διαχειριζόταν τον μεταπολεμικό κόσμο. Η ταύτιση με τους επαναστάτες της Αβάνας συμβόλιζε τόσο την αντίδραση σε παρωχημένες αντιλήψεις όσο και την επιβεβαίωση ότι, όπως τραγουδούσε και ο Μπιμπ Ντίλαν, «ο καιρός αλλάζουν». Παράλληλα, η αντιαμερικανική χροιά του κινήματος ασκούσε επιρροή στον Τρίτο Κόσμο, η φιλία του Κάστρο με τον μαύρο ηγέτη Μάλκολμ Χ το καθιστούσε δημοφιλές στην αφροαμερικανική κοινότητα των ΗΠΑ, ενώ οι φεμινίστριες έβλεπαν στην αυτόνομη θέση της γυναίκας τη δικαίωση των θέσεών τους. Ο καθένας σχεδόν μπορούσε να δει τον εαυτό του στον καθρέφτη της Κούβας.

Στη συγκυρία του σκηνικού της αποαποικιοποίησης, η πτώση ενός διεφθαρμένου δικτάτορα, όπως ήταν αυτή του Φουλχένσιο Μπατίστα, και η αντικατάστασή του από μια ομάδα νέων επαναστατών έμοιαζαν να συμβαδίζουν με τις κανονικότητες της εποχής. Οι ευρωπαϊκές αυτοκρατορίες, οικονομικά καθημαγμένες από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ακολουθούσαν σιωπηρά την τακτική που οι Βρετανοί απέδιδαν με τον όρο «cut and run»: σύντομες διαπραγματεύσεις με τις τοπικές πολιτικές ηγεσίες, πρόχειρα συντάγματα και βιαστικές αποχωρήσεις από τις υπεράκτιες κτήσεις τους. Ένα κίνημα άτυπο και αυτόνομο σε μια χώρα υπό ημιαποικιακό καθεστώς, ευνοούμενη τόσο των αμερικανών επιχειρηματιών, ιδιοκτητών της βιομηχανίας ζάχαρης, όσο και της μαφίας, βασικής μετόχου των καζίνων, με έναν νέο ηγέτη που χρησιμοποιούσε μια γλώσσα μείγμα εθνικισμού, αντιαμερικανισμού και μαρξισμού, η οποία παρέπεμπε στο αρχέτυπο του λατινοαμερικανού λαϊκιστή, δεν ξένισε πολλούς – ούτε καν την επίσημη διπλωματία των Ηνωμένων Πολιτειών που έσπευσε να αναγνωρίσει άμεσα το νέο καθεστώς. Η ένταξη της Κούβας στο αντίπαλο στρατόπεδο προέκυψε σταδιακά στο πλαίσιο της ψυχροπολεμικής πραγματικότητας. «Είμαστε αντίθετοι σε κάθε

δικτατορία, γι' αυτό είμαστε αντίθετοι και προς τον κομμουνισμό» δήλωνε ο Φιντέλ στη Νέα Υόρκη κατά τη διάρκεια επίσκεψής του στις ΗΠΑ τον Απρίλιο του 1959, με την ίδια ευκολία που δύο χρόνια αργότερα θα αποκήρυσε «τον ιμπεριαλισμό και τον καπιταλισμό». Εν μέσω Ψυχρού Πολέμου το να είναι κανείς αδέσμευτος αποτελούσε πολυτέλεια: το αποτέλεσμα ήταν η Κούβα να καταστεί τελικά για δεκαετίες ένα είδος προκεχωρημένου φυλακίου της Σοβιετικής Ένωσης και η ψύχωση των Ηνωμένων Πολιτειών.

Μέρος του μύθου και της γοητείας της Κούβας του Φιντέλ αποτέλεσε και η μετατροπή της σε πεδίο αντιπαράθεσης των υπερδυνάμεων: οι εξόριστοι αντικασταρικοί, η απόβαση στον Κόλπο των Χοίρων το 1961, η κρίση των πυραύλων το επόμενο έτος, το εξοντωτικό εμπόλεμο από μέρους των ΗΠΑ που διαρκεί ως σήμερα, οι κατά καιρούς μεταναστευτικές κρίσεις συγκρότησαν το πλαίσιο των περιπέλοων σχέσεών της με αυτές. Μέρους της ακτινοβολίας αυτής αποτέλεσε και το πλήθος των εικονικών αποτυπώσεων της εποχής που αποτελούν το έργο του θρυλικού Αλμπέρτο Κόρντα. Ο τριαντάχρονος κουβανός καλλιτέχνης υπήρξε σε όλη τη δεκαετία του '60 ο προσωπικός φωτογράφος του Κάστρο, έχοντας απόλυτη ελευθερία επιλογής λήψεων: χαρακτηριστική η εικόνα του Φιντέλ να έχει αποκοιμηθεί διαβάζοντας την «Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης», φωτογραφία που κοσμεί το σημερινό εξώφυλλο του BHMagazino. Ως επίσημος, κατά μία έννοια, φωτογράφος της επανάστασης, ο Κόρντα παρουσιάζει με αυθορμητισμό και ενάργεια στις σπάνιες ασπρόμαυρες φωτογραφίες που δημοσιεύονται εδώ ποικίλες στιγμές της πολιτικής και προσωπικής ζωής του Φιντέλ – και μέσω αυτής της όψης της Κούβας μετά τον Μπατίστα. Πέρα από τις μικρές λεπτομέρειες της καθημερινότητας, τα τεκμήρια της κοινωνικής ζωής και την απήχηση της πολιτικής αλλαγής, εκείνο που ξεχωρίζει στα παραπάνω στιγμιότυπα είναι η ένθεση των πρωταγωνιστών στο ψυχροπολεμικό κλίμα της εποχής: ο Φιντέλ επιθεωρεί στρατιωτικά τμήματα, περιοδεύει στη Σοβιετική Ένωση, εναγκαλίζεται με τον τότε ηγέτη της, Νικίτα Χρουστσόφ.

Ο πολιτισμικός απόηχος εκείνων των ημερών είναι βέβαια σήμερα πολύ πιο ενδιακρίτος από τον πολιτικό. Αρκεί να ρίξει κανείς μια ματιά γύρω του – δύσκολα >>>

το βλέμμα του θα αποφύγει το μπλουζάκι με την περίφημη φωτογραφία του Τσε Γκεβάρα από τον Κόρντα σε ποικίλες αποχρώσεις. Η εικόνα της κουβανικής επανάστασης προσωποποιείται πλέον στη Δύση ελάχιστα από τον Φιντέλ, τον οποίο στην πορεία οικειοποιήθηκε αποκλειστικά η Αριστερά. Ήταν επόμενο λοιπόν η πώση των κομμουνιστικών καθεστώτων το 1989 να επηρεάσει ιδεολογικά το προφίλ του Κάστρο ως ρομαντικού επαναστάτη σε βαθμό ακύρωσης. Τον διαδέχθηκε η μορφή του Τσε ως κοσμικού αγίου, ανάλογου του Γκάντι ή του Αλμπερτ Αϊνστάιν, η οποία κυριαρχεί σήμερα ως σύμβολο του κατ' εξοχήν επαναστάτη ενάντια σε οποιαδήποτε ιεραρχία – τάξης, σκέψης ή ηλικίας. Ωστόσο, η διασημότητα έχει το τίμημά της: εντός της καταναλωτικής κοινωνίας, ο θρύλος του Ερνέστο Γκεβάρα, αποχαρκτηρισμένος από τις πολιτι-

κές του συνδηλώσεις, ελάχιστα παραπέμπει στην Κούβα τού τότε ή τού τώρα.

Στη σημερινή Κούβα, όπως την περιγράφει ο απεσταλμένος των «New York Times» Ρότζερ Κοέν σε πρόσφατο άρθρο του στο «New York Times Magazine», ο θρύλος συμβαδίζει με την πραγματικότητα: ο θρύλος της επίτευξης ενός υποδειγματικού κράτους πρόνοιας βασισμένου σε άρτια εκπαίδευση, εντυπωσιακό σύστημα υγείας και μηδαμινή εγκληματικότητα, με την πραγματικότητα του δελτίου στα τρόφιμα, της μαύρης αγοράς και των κινητών τηλεφώνων που κοστίζουν 110 δολάρια – τον μισό ετήσιο μισθό ενός μέσου Κουβανού. Στην πρόσοψη του υπουργείου Εθνικής Αμυνας της Κούβας το τεράστιο πορτρέτο του Τσε φωτίζεται κάθε βράδυ, ώστε το σύνθημα «Hasta la victoria siempre» να είναι ορατό από μακριά. Ωστόσο, η κουβανική επανάσταση έχει πάψει να φωτίζει όπως την εποχή που ο Φιντέλ >>

φωτογραφιζόταν για τα εξώφυλλα περιοδικών ως πρότυπο ρομαντικού επαναστάτη: διοπτροφόρος διανοούμενος αλλά και ηγέτης ζωσμένος φισεκλίκια, απολαμβάνοντας το πούρο του, αλλά με το πιστόλι στη ζώνη, πολιτικός ρήτορας ολκής, έτοιμος όμως ανά πάσα στιγμή να προσφύγει στη στρατιωτική δράση. Ο οργισμένος νέος που πριν από πενήντα χρόνια έφερε τον κομμουνισμό 90 μίλια έξω από τις αμερικανικές ακτές είναι πλέον ένας ηλικιωμένος πρώην ηγέτης. Απόλυτα χαρισματικός, οξυδερκής, πληθωρικός ως προσωπικότητα, όπως τον περιγράφει ο Ιγνάσιο Ραμονέ κατά τη διάρκεια των εκτεταμένων συζητήσεών τους την περίοδο 2003-2005 που δημοσιεύτηκαν με τον τίτλο «Εκατό ώρες με

τον Φιντέλ» (σε ελληνική μετάφραση από τις εκδόσεις Πατάκη), το «τελευταίο ιερό τέρας της διεθνούς πολιτικής» διατηρεί εμφανώς το πείσμα της νεότητάς του – χαρακτηριστικό όμως το οποίο με την πάροδο του χρόνου μάλλον αφαιρεί παρά προσθέτει συμπάθεια. Για παράδειγμα, η απάντηση του Κάστρο στην ερώτηση του Ιγνάσιο Ραμονέ για τα λάθη του ως ηγέτη δεν διαφέρει από μια πρόσφατη του Τζορτζ Μπους σε αντίστοιχο ερώτημα: «Για ποιο πράγμα λυπάστε που κάνατε; – Σκεφτόμουν προκειμένου να βρω για ποιο πράγμα μπορώ να γκριλιάξω, κάτι για το οποίο να μετανιώνω. Διέπραξα λάθη, αλλά κανένα δεν είναι στρατηγικό, απλώς τακτικά».

Η γοητεία των επαναστάσεων έγκειται στον στιγμιαίο χαρακτήρα τους. Όταν επικρατήσει η διάρκεια, όταν η επανάσταση μεταβληθεί από ανατροπή της παλαιάς τάξης σε νεοπαγές καθεστώς, χάνει την άλω της ανανέωσης και ενδύεται τον μανδύα της καθημερινότητας. Οι 48 επέτειοι με τον ηγέτη να εκφωνεί τον πανηγυρικό της ημέρας γερνώντας αναπόφευκτα αποτελούν μεγαλύτερο χτύπημα από οποιαδήποτε αντεπαναστατική ενέργεια: μεταβάλλουν την επαγγελία της αλλαγής σε επίδειξη στατικότητας. Γι' αυτό και πέρα από οποιοσδήποτε άλλες ελπίδες εκπλήρωσε ή διέψευσε στο ενδιαμέσο η κουβανική επανάσταση σήμερα το κατ' εξοχήν σημείο αναφοράς της δεν είναι ο παρών Ραούλ ούτε ο απών Φιντέλ, αλλά ο απών Τσε. Εκείνος που διέφυγε νωρίς από την πατρίδα του και την ιστορία, εκείνος που δεν γνώρισε ατελείωτες ώρες συνεντεύξεων, εκείνος που είχε τη μοίρα της υστεροφημίας του επιτυχημένου επαναστάτη – να πεθάνει, κατά τον εύστοχο στίχο του Νιλ Γιανγκ, έχοντας καεί, όχι έχοντας ξεθωριάσει. ●